

Liga narodov.

Spisal dr. Ivan Žolger, vseučiliški profesor.

I. Vodilne misli.

lanskem koledarju je g. vseučiliški profesor dr. Lambert Ehrlich v svojem spisu „Mirovna konferenca in Jugoslavija“ naglašal veliko dejstvo, ki ga je mirovna konferenca v Parizu izvršila s tem, da je ustanovila „Ligo narodov“. Treba je, da se z vodilnimi mislimi, z ustrojem in nalogami te največje organizacije človeškega rodu natančneje seznanimo.

Liga narodov je organizacija, ki naj zastopa in uveljavlja skupne interese (koristi) vseh narodov. Največji skupni interes narodov pa je ohranitev miru, ki je podlaga kulture, blagostanja in sreče narodov. Skrb, da se svetovni mir ohrani, to je, da se med narodi nastali spori rešijo mirnim potom in da se že vnaprej preprečijo povodi mednarodnih sporov, je vzvišena in prekorsna naloga Lige (zveze) narodov.

Do svetovne vojske je veljalo v mednarodni politiki načelo, da sme država popolnoma samovoljno započeti vojni konflikt (začeti vojsko). Vojska se je smatrala za neko privatno podjetje dotičnih vojskujočih se držav. Drugi narodi, če so vsled vojske še tako hudo trpeli, niso smeli ugovarjati in naj je bila započeta vojska še tako krivičen napad na mirnega soseda. Če se niso hoteli sami zaplesti v vojsko. Temeljna misel, na kateri je zasnovana Liga narodov, je pa nasprotno ravno ta, prvič, da ima vsak narod pravico do mirnega življenja in razvijanja svojih gospodarskih in kulturnih moči, in drugič, da je mir med narodi njihova skupna dobrina. Motenje mednarodnega miru ni zasebna stvar posameznega naroda in vojska ne sme biti početje, o katerem bi mogel narod poljubno, samovoljno in brez vsakega sodelovanja drugih narodov odločevati. Vojske naj bi bile dopustne le tedaj, če bi skupno razmotrivanje in presojanje dokazalo, da se jim ni mogoče ogniti, ker se spor ne da poravnati mirnim potom.

Liga narodov je torej organizacija, ki naj krivično napadeno državo s skupnimi močmi ščiti; ki naj pojave mednarodnega življenja, kadar bi uregnili dober sporazum med narodi ogroziti, pravočasno odstranja; Liga naj slednjič omogoča skupno presojanje nastalega spora in v določenem postopanju ugotavlja, če se nastali spor ne da rešiti z mirnimi sredstvi.

Kljub temu pa Liga ne tvori vrhovne oblasti nad državami, ampak je, kakor že ime kaže, zasnovana na načelu svobodnega

zduževanja. Liga, oziroma njeni organi ne morejo izdajati državam nobenih ukazov ali povelj. Vse udejstvovanje Lige se vrši v obliki kooperacije (sodelovanja) ravnopravnih sovrstnikov ter v obliki kompromisa (sporazuma), oziroma medsebojnega zedinjevanja. Ukrepi organov Lige imajo za posamezno državo le v toliko obvezno moč, v kolikor je država ukrepu pritrdila. Vsled tega velja za ukrepe Liginih organov vobče pravilo soglasnosti. Liga tedaj ne vdira v pravico samoodločbe naroda, ki ostane nedotaknjena.

Sprememba, ki jo napram dosedanemu obravnavanju mednarodnih vprašanj pomenja ustanovitev Lige narodov, obstoja le v tem, da se v zadevah, ki se tičejo svetovnega miru, nobena država ne sme odločiti, dokler niso druge države, oziroma dokler ni Liga narodov imela prilike, da stvar premotri skupno s prizadeto državo. Po novi ureditvi je drugim državam dana možnost, da zoper enostranske, morda čisto sebične koristi posamezne države uveljavijo občne koristi narodov. Posamezni državi je odvzeta samo pravica, da bi smela delati usodepolne ukrepe brez zaslišanja drugih držav; ona naj, predno se odloči, posluša in dozna mnenje in glas Lige narodov. Skratka: Liga narodov je organizacija za skupno pretresanje, razmotrivanje, posvetovanje, zedinjevanje; toda pravica do končne odločitve ostane prej ko slej državi neokrnjena in nedotaknjena.

Ni dvoma, da je že tako predhodno skupno razmotrivanje, čeprav ima prizadeta država slednjič vendarle pravico samoodločbe, velikega praktičnega pomena. Mnoga nesporazumljenja, ki bi mogla imeti nepregledne posledice, se ugledajo in uravnajo. Prenagljene odločitve, kakor jih tako usodepolnih in toliko ve naštetih zgodovina, se zabranijo in preprečijo. Zahteve, nakane in namere posamezne države pridejo v presojo in v prijateljski pretres vseh drugih držav. Ker se to skupno razmotrivanje ne vrši tajno, ampak tako, da dobi ves svet vpogled v zadevo, pridejo zahteve in namere vsake države pod kontrolo svetovnega javnega mnenja. Ob takih okolnostih bi se katerakoli država le težko odločila za korake, ki bi bili po mnenju vsega sveta krivični. Vsi, ki so o stvari razmišljali, so soglasnega prepričanja, da bi do svetovne vojske sploh ne bilo prišlo, če bi se bilo dalo o srbskoavstrijskem sporu na sličen način razpravljati.

030023283

Koledar DM / Obznanje 1922/

II. Člani Lige.

Načelo Lige je, da spadajo vanjo vsi narodi, vendar ni prisilna organizacija. Države, oziroma narodi pod gotovimi pogoji v Ligo lahko vstopajo in iz nje izstopajo. Pogoji za vstop so:

Prvič, da se narod sam vlada, da torej ni pod avtokratičnim režimom (samodržcem), kakor je to pred vojsko bilo v Nemčiji, Avstriji, Mažarski in Rusiji.

Drugi pogoj za sprejem v Ligo narodov je, da nudi narod stvarna jamstva svoje iskrene volje, da hoče spoštovati svoje mednarodne dolžnosti.

To je bila dosedaj glavna zapreka, da nista bili sprejeti v Ligo narodov Nemčija in sovjetska Rusija. Nemčija je sprejela v mirovnih pogodbah točno določene dolžnosti, da poravnava poškodbe, ki jih je brez vsake potrebe ter z velikim tehničnim aparatom le zato napravila, da uniči gospodarske temelje za procvit in napredek Francije, Belgije, Srbije, Rumunije. Nemci so na pr. izpodrezavali po vinogradih trte, sekali sadovnjake, rušili železnice, mostove, tovarne in industrijska podjetja, uničili za več let rudnike itd. Kljub temu pa se Nemčija od sklenjenega miru sem vedno obotavlja in noče izpolnjevati dolžnosti, ki jih je sprejela. Sovjetska Rusija pa ne more biti sprejeta v Ligo narodov, ker ječe njena ljudstva pod nečuvno strahovlado sovjetov in nimajo zagotovljenih najpreprostejših pravic, kaj šele, da bi se ta ljudstva sama vladala. Razen tega pa se sovjetska vlada brani, pripoznati obveznosti, posebno dolgove, ki jih je napravila stara Rusija ter vrniti tujcem od sovjetov konfiscirano premoženje, ki so ga imeli do vojske v Rusiji, torej izpolniti dolžnosti, ki jih nalaga mednarodno pravo vsakemu narodu.

Tretji pogoj za sprejem v Ligo narodov pa je, da država omeji svojo oborožitev na ono mero, ki jo predpiše Liga narodov, to je, na višino, ki je državi za njeno lastno varnost nezogibno potrebna.

Dne 10. januarja 1920, ko je stopil pakt (pogodba) o Ligi narodov v veljavo, je Liga imela le 18 članov. Ko se je pa 15. novembra 1920 v Ženevi otvorila prva skupščina Lige, je bilo na njej zastopanih že 41 držav, ki obsegajo tri četrtine (74 %) vsega človeštva in ki imajo dve tretjini obljudene zemlje v posesti. Na skupščino so došle prošnje od 14 držav za sprejem v Ligo, od katerih je bilo sprejetih 6, tako da šteje Liga sedaj 47 držav v svojem okrilju. Le Združene države Severne Amerike, Rusija in Nemčija še manjkajo, da bo Liga dobesedno zastopstvo vsega kulturnega sveta. Toda že ženske skupščine iz let 1920 in 1921 so se izkazale kot veličasten svetoven parlament, kakor ga zgodovina še ni videla.

III. Organizacija Lige.

1. Skupščina.

Liga predstavlja zelo razsežno organizacijo. Ima tri osrednje organe (poslovalne ustroje): Skupščino, svet in tajništvo. S temi organi so v zvezi številne komisije, uradi in druge posebne organizacije. — Skupščina, ki se sestaja redno le enkrat na leto, in v kateri imajo vsi člani Lige svoje zastopnike, je organ, v katerem prihaja na dan in se ugotavlja svetovno mišljenje in skupna volja narodov o potrebah in vprašanjih, ki se jih tičejo. — V sestavi in delovanju skupščine je varovano načelo popolne enakosti kakor tudi načelo samoodločbe.

Vsaka država pošilja v skupščino po tri delegate (zastopnike), in vsaka delegacija ima pri glasovanju en glas. V žensovskem zasedanju 1922 je tedaj skupščina bila zbor 141 članov.

Razven v nekaterih izjemnih slučajih, v katerih po izrecnih določbah zadostuje navadna ali pa dvetretjinska večina, je za vse skupščinske odločbe potrebna soglasnost. Glas Velike Britanije in Panamske republike, ki šteje le 337.000 prebivalcev, imata torej isto vrednost. Glas Panamske republike je za pravomočen sklep skupščine ravno tako potreben kakor glas Velike Britanije. Državo veže sklep le tedaj, ako je sklepu pritrdila. — Kako narodi izberejo svoje zastopnike, to je prepuščeno svobodni odločitvi vsake države. Na dosedanjih dveh zasedanjih so bili vsi delegati odposlani od svojih vlad. Ali že se pojavlja živahno gibanje, ki stremi za tem, naj se delegati volijo ali neposredno od narodov ali pa od parlamentov.

Skupščina se snide vsako leto k rednemu zasedanju prvi ponedeljek meseca septembra. Ako večina Liginih članov to zahteva, se skupščina snide k izrednemu zborovanju.

Skupščina ima splošno pravico odločevati o vseh vprašanjih, ki „spadajo v delokrog Lige ali ki se tičejo svetovnega miru“. Posebno pa je skupščini pridržano sprejemanje novih članov, imenovanje nestalnih članov sveta, potrditev glavnega tajnika, ugotovitev Liginega proračuna, revizija mednarodnih pogodb, katerih nadaljna veljava bi utegnila ogrožati svetovni mir itd.

Kar se tiče navedenega splošnega področja skupščine, je treba omeniti, da ima tudi ožji organ Lige, namreč svet, isto splošno pravico, odločevati o vseh vprašanjih, ki „spadajo v delokrog Lige, ali ki se tičejo svetovnega miru“. Oba organa imata torej načeloma isto pristojnost. Toda skupščina že vsled tega, ker se snide samo enkrat na leto, ne more opravljati vseh poslov, ki spadajo v delokrog Lige. Za urejanje marsikaterih poslov tak obširen zbor, kakor je skup-

ščina, sploh ni sposoben. Iz teh razlogov se bo skupščina praktično pač omejevala na reševanje splošnih vprašanj mednarodnega življenja, na izražanje svetovnega javnega mnenja, na to, da daje pobudo za preosnovo mednarodnega prava, za razvijanje mednarodne organizacije itd. Opravljanje tekočih stvari in takih poslov, ki zahtevajo podrobno poznanje posameznih okoliščin, ali ki se vsled svoje kočljive narave v veliki javni razpravi morda sploh ne dajo urediti, bo pa prepuščeno svétu kot organu Lige, ki naj v prvi vrsti izvršuje (upravlja) posle Lige.

Razprave v skupščini so javne, tako kakor je to pri razpravah v državnih parlamentih običajno. Javnost razpravljanja naj omogoča, da se ustvari neko mednarodno javno mnenje in da se narodi učijo, „presojuditi razna vprašanja ne samo z ozkega nacionalnega, ampak s širokega mednarodnega in obče človeškega stališča“.

Dnevni red za skupščino pripravlja svét in tajništvo. Dopolnje se vladam štiri mesece pred sestankom skupščine, da ga morejo proučiti, pripraviti k raznim točkam svoje protipredloge ter izraziti željo, kakšni predmeti naj se še postavijo na dnevni red.

2. Svét.

Svét je drugi odločilni toda ožji organ Lige.

Tudi v ureditvi in delovanju tega organa se zrcalijo ista načela, ki so za ustroj in pravni položaj skupščine in Lige sploh merodajna. Ker Liga ni nikako naddržava, tudi svét ne more članom ničesar ukazovati, ampak njegova naloga je, da samo posreduje, prigovarja, vpliva, a končno odločitev prepušča dotični državi sami.

Kakor sem že omenil, je svet v prvi vrsti organ, ki naj opravlja tekoče posle. Ti posli so navadno taki, da zahtevajo nujno in hitro ureditev in da često v živo zadevajo koristi dotičnih držav. Iz tega sledi prvič, da mora biti število članov razmeroma nizko. Drugič je pa treba, da ima organ, ki sicer nima pravice ukazovati, vendar kar največjo moralno in politično avtoriteto — največji ugled in največjo veljavnost. Zaradi tega je sestava sveta taka, „da predstavlja sedanjo razdelitev organizirane politične moči na svetu“. Velesile so že kot take članice sveta; ali število svetovih članov je tako proračunjeno, da imajo velesile ravno še večino. Izmed devet članov sveta jih pripada pet velesilam, štirje pa malim državam. Velesile so stalni člani (virilisti) sveta. Male države pa, ki naj dobijo zastopstvo v svétu, se od časa do časa določajo od skupščine. Za leto 1922 so bile kot male države za članice sveta izvoljene Španija in Belgija izmed evropskih, Brazilija izmed američanskih in Kitajska izmed azijskih držav.

Tudi za ukrepe v svétu velja načelo soglasnosti. Velesile, čeprav so v večini, ne morejo brez pritrditve vseh manjših sil v svétu ničesar ukreniti. Kakor v skupščini tako je tudi v svétu kompromis in končni sporazum edina možnost, priti do pravomočnih zaključkov.

Kar se pa pravne moči svetovih sklepov tiče za države, ki niso v svétu zastopane, so ti sklepi zanje le tedaj obvezni, ako jim le te pritrdijo. Zato se mora pri razpravljanju vprašanj, pri katerem je prizadeta v svétu nezastopana država, ta država poklicati v svét, da se tam kot polnoopravičen član razpravljanja udeleži. Ta država ima tedaj priliko, že v svétu svoje stališče zastopati, pri oblikovanju „predlogov“ sodelovati in tudi za ali proti predlogu glasovati. Ako glasuje proti, potem do sklepa, ki bi imel za državo obvezno moč, ne pride. V slučaju, da država predlogu ni pritrdila, ali da se je razprava vršila v odsotnosti prizadete države, imajo soglasni sklepi sveta le pomen „priporočila“ ali „nasveta“.

Iz tega izhaja, da tudi svét nikakor ni nobena vrhovna oblast, ampak organ za to, da se v medsebojnem razmotrivanju, posvetovanju, prigovarjanju itd. doseže sporazum. Če tedaj tudi svét ne zapoveduje, ampak le „priporočila“, „predlaga“, „nasvetuje“, imajo vendar „priporočila“, ki so soglasni izraz vseh velesil in štirih od malih držav v svét odposlanih sil tehtnost, kakršni se prizadeta država le težko odtegne. Tak je bil na pr. slučaj, ko je bila letos naša država pred Ligo narodov zaradi prodiranja naših čet v Albanijo tožena.

Svét se sestane, kadar to posli zahtevajo. Zasedanje traja včasih le po 2—3 dni, včasih pa tudi po 14 dni. Razpravlja se najprej ob zaprtih durih. Ko je prišlo (eventuelno v navzočnosti prizadete države) do soglasnega zaključka, se odredi javna seja, v kateri se predlogi, ugotovljeni v tajni seji, objavijo in končno odobrijo. Javnost svetškega delovanja je zajamčena s tem, da svét priobčuje obvestila in izdaja glasila (Journal officiel, Bulletin mensuel etc.).

3. Tajništvo Lige.

Tretji osrednji organ Lige je stalno tajništvo.

Med tem, ko se skupščina in svét zbirata le od časa do časa, in se sestaneta lahko izven rednega Liginega sedeža, je tajništvo stalno in sicer na rednem sedežu Lige, t. j. v Ženovi.

Tajništvo ni odločujoč ampak le izvršujoč organ Lige. Ono upravlja vse uradne posle, pripravlja in zbira gradivo za svét in skupščino. V delokrog tajništva spada tudi vpisovanje in objavlanje mednarodnih pogodb.

Na čelu tajništva stoji glavni tajnik, ki je

visoka ugledna osebnost. On je po zakonu pri-soten pri vseh sejah skupščine in sveta in je vsled tega „najbolj poučena oseba na svetu“.

Tajništvo se deli na kakih deset oddelkov (sekcij) za politične, za upravne, za narodno-gospodarske stvari, za vprašanja tranzita (pre-voza čez tuje ozemlje) in prometa, za socialna vprašanja, za mandate, za mednarodne urade in komisije, za informacije, za Ligin finance itd.

Tajniško osebje ima značaj „mednarod-nega uradništva“. Ono ne služi tej ali oni posamezni državi, ampak Ligi narodov. Radi tega je osebje vzeto iz raznih narodov. Leta 1921 je štelo osebje okoli 60 pravih (koncept-nih) in kakih 120 pomožnih uslužbencey, ki so bili vzeti iz 18 različnih narodov. Da pa mo-rejo priti tudi druge narodnosti na vrsto, je določeno, da veljajo imenovanja za službo v tajništvu le za dobo petih let.

4. Organizacije, ki so v zvezi z osrednjim vodstvom.

Skupščina, svet in tajništvo predstavljajo osrednje vodstvo Lige narodov. S tem osred-njim vodstvom v ožji ali rahlejši zvezi stojijo pa še razne druge organizacije in komisije, ki so ali centrali naravnost podrejeni pomožni organi ali ki opravljajo svoje posle več ali manj samostojno.

Taki organi so: Stalna komisija za razoro-ževanje, stalna komisija za mandate, komisija za upravljanje Sarske kotline, visoki komisariat za Gdansko, mednarodna organizacija za delo, komisija za prevoz in promet, gospodarska in finančna komisija, stalna zdravstvena organiza-cija. Pod oblast Lige so pa dalje postavljeni oni internacionalni biroji in komisije, ki so jih že prejšnje občne mednarodne pogodbe ustanovile, kakor: občni poštni savez, biro za uteži in mere itd. Slednjič tvori del Ligin organizacije stalno sodišče za mednarodno pravosodstvo.

5. Stalno sodišče za mednarodno pravosodstvo.

Stalno sodišče za mednarodno pravosod-stvo, ki se je na skupščini l. 1920 s soglasjem vseh na skupščini zastopanih držav ustanovilo, je eden najvažnejših napredkov na polju med-narodne politike. Do sedaj takega stalnega sodišča ni bilo. Če so države hotele dati kak spor razsoditi po neodvisnih sodnikih, so mo-rale sodišče šele od slučaja do slučaja sestaviti ter temu sodišču tudi šele začrtati pravila, po katerih naj postopa in razsoja. Z novo usta-novitvijo pa imajo države že ustvarjeno sodišče na razpolago, ki se ga lahko vedno poslužujejo in ki nudi po svoji sestavi, svoji organizaciji in svojem pravnem redu vsa jamstva pravilne razsodbe.

Stalno sodišče za mednarodno pravosodstvo sestoji iz 11 rednih in 5 nadomestnih sodnikov, ki so od skupščine in sveta Lige narodov izvoljeni za dobo 9 let. Le možje, ki so priznani strokov-njaki mednarodnega prava, ali ki imajo v svoji državi usposobljenost do najvišjih pravosodnih mest in ki „uživajo višek nravnega spoštovanja“, pridejo za izvolitev v poštev. Izvoljen je pa le tisti, ki je dobil večino glasov i v skupščini i v svetu, ki tedaj uživa zaupanje sveta, v ka-terem so velesile, in skupščine, v kateri so male sile v večini. — Sodišče posluje v Haagu na Nizozemskem. Naša država je zastopana v so-dišču po predsedniku kasacijskega sodnega dvora v Belgradu, g. Mihajlu Jovanoviću, ki ga je Liga izbrala za nadomestnega sodnika.

IV. Naloge in delovanje Lige.

V smislu tega, kar sem v prvem odstavku o splošnem smotru in cilju Lige narodov nave-del, ima Liga tri glavne naloge.

Prva naloga je, da štiti s skupnimi močmi ozemlje in politično neodvisnost svojih članov zoper napade od zunaj.

Druga naloga je, da poravnava spore, ki bi nastali med državami in tako preprečuje ob-orožene spopade.

Tretja naloga pa je, da dela na to, da se odstranijo politični in gospodarski pojavi med-narodnega življenja, ki so bili redni vzroki vojnih konfliktov (spopadov), kakor dokazuje zgo-dovina. V širšem pomenu pa spada v okvir te naloge tudi vse delovanje Lige, ki meri na to, da se pospešuje „dobri sporazum med narodi, od katerega zavisi mir“.

1. Zaščita ozemlja in politične neodvisnosti Liginih članov.

Kar se prve naloge tiče, določa pakt o Ligi narodov, da imajo člani Lige ozemlje in po-litično odvisnost sočlanov proti vsakemu zuna-njemu napadu braniti in vzdržati, naj že pride ta napad od države, ki je član Lige ali ne.

Do sedaj je bila varnost države proti zu-nanjemu napadu, izvzemši slučaje trajne nev-tralizacije, pravno brez zaščite ter odvisna od dobre volje močnejših držav. Nova ureditev pa proglašča varnost posamezne države za skupno korist narodov ter jo postavlja pod skupno in vzajemno varstvo narodov. S to nalogo se označa Liga narodov kot vzajemna obrambna zveza (alijanca). Ta vzajemna obrambna zveza meri pred vsem na to, da varuje ozemlje držav in njihovo politično neodvisnost, kakor so to določile razne mirovne pogodbe. Slo-vesno proglašeno medsebojno jamstvo je v sva-rilo državam, ki so morale dele ozemlja odsto-piti in se raznim predpravicom v prilog poli-

tične neodvisnosti drugih držav odreči. Je pa tudi v svarilo tistim državam, ki z dodeljenim ozemljem iz narodnostnih ali drugih razlogov niso zadovoljne.

Ali to jamstvo velja le za slučaj zunanjega napada. Liga narodov ni nikaka „Sveta alijanca“, ki bi smela nastopati proti notranjim uporom in pokretom.

Na drugi strani pa se nanaša le na nasilne spremembe teritorialne posesti. Ni pa naperjena proti nenasilni spremembi. Taka možnost mora ostati odprta, da se morejo nedostaki ugotovljene ureditve popraviti in določene meje spraviti v sklad z zahtevami pravice, ker v mnogem oziru so te ureditve „le kompromis med pravico in časovnimi okolnostmi ali celo maščujočo se brezobzirnostjo zmagovalca“.

2. Poravnavanje mednarodnih sporov.

a) Vojska, o kateri se pred Ligo narodov ni razpravljalo — nedopustna.

Po novem pravu, ki ga je mirovna konferenca v zvezi z ustanovitvijo Lige narodov ugotovila, se ne sme pričeti nobena vojska, preden se ni v rednem postopanju pred Ligo narodov ali pred mednarodnimi razsodišči (stalnim sodišču mednarodnega pravosodstva) dognalo, da se spor s pravnimi sredstvi ne da urediti. Ves čas, ko postopanje traja, ne smejo stranke storiti nobenega vojnega čina. Pa tudi, ko je postopanje zaključeno, in sicer s takim izidom, da je vojska dopustna, še traja „vojni moratorij“ (odlog) tri mesece.

Stranke lahko predložijo svoj spor mednarodnemu razsodišču. Če pa tega ne storijo, je Liga narodov dolžna, da na zahtevo le ene ali obeh strank ali iz lastnega nagiba ali pa na zahtevo katerekoli tretje države (kakor je to storila Anglija v slučaju našega spora z Albanijo) uvede posredovalno postopanje.

Poseben znak tega postopanja je, da išče neprenehoma podpore pri javnem mnenju. Širša javnost se o vseh okolnostih spora zdržema poučuje. Javnost se uradno obvešča o stališčih in zahtevah, ki jih stranki zastopata, o rešitvah, ki jih predlagajo Ligini organi, svet ali skupščina, sploh o celem poteku posredovanja. To se vrši z dobesednim objavljanjem merodajnih oficijelnih listin. S tako mobilizacijo svetovnega javnega mnenja pride spor pod vpliv in pritisk mnenja celega sveta, ki deluje v smislu mirne poravnave.

Najprej morajo stranke svoje zahteve obrazložiti z vsemi stvarnimi podatki in dokazilnimi listinami, in te sme svet takoj objaviti. Svet izvrši potrebne ugotovitve in prične z delom posredovanja in zedinjevanja.

Dva slučaja sta možna: poravnava se posreči, ali pa se ne posreči; če se poravnava posreči, se vsebina sporazuma s podatki in razlogi objavi.

Ako se poravnava, ki se, kakor je zgoraj omenjeno, vrši v prisotnosti spornih strank, ne posreči, sestavi svet poročilo, ki v njem obrazloži položaj in rešitev, ki jo kot pravično in primerno priporoča ter to poročilo objavi.

Če je svet priporočeno rešitev sklenil glasno in se tej rešitvi ena stranka ukloni, se ta priporočena rešitev spremeni za drugo stranko v obvezno priporočeno rešitev. Proti stranki, ki priporočeno rešitev sprejme, druga, odklanjajoča stranka ne sme zgrabiti orožja. Pač pa bi smela orožje zgrabiti prva stranka proti drugi. Ako bi pa soglasnega priporočila ne sprejela nobena stranka, imata obe proste roke. Isto velja v slučaju, če je za priporočeno rešitev v svetu glasovala le večina članov; tudi v tem slučaju imata obe stranki pravico, da postopata tako, „kakor sodita, da je za vzdržanje prava in pravice potrebno“. Nadalje ima v tem slučaju vsak član, ki v svetu večinskemu priporočilu ni pritrdil, pravico, da v posebnem poročilu svoje mnenje in rešitev, ki jo on priporoča, obrazloži in objavi. S tem dobi javnost še večjo možnost, da si ustvari na podlagi vsestranske informacije svoje lastno mnenje, kar utegne biti za nadaljni razvoj zadeve še velike važnosti.

Označeno postopanje mora biti končano v teku šestih mesecev od dne, ko je prišel spor pred Ligo narodov. Ta vojni moratorij pa traja še tri mesece, če postopanje ni imelo uspeha, da bi zabranilo strankam pot do vojske. S tem rokom je vsled pritiska javnega mnenja še vedno dana možnost, da se preteči oboroženi spopad zabrani.

b) Postopanje proti državi, ki je započela nedopustno vojsko.

Član Lige, ki je pričel nedopustno vojsko, se smatra za sovražnika cele Lige, za upornika, ki je izvršil vojni čin proti vsem članom Lige. Proti takemu skupnemu sovražniku se ukrenejo politično-gospodarske in če treba tudi vojne odredbe.

Vsi člani Lige so dolžni, s tako državo prekiniti vse diplomatske, gospodarske in finančne vezi, prepovedati svojim prebivalcem vsako trgovsko, obrtno in pravno občevanje s prebivalci uporne države, ustaviti ves železniški, plovni, telegrafski, poštni in telefonski promet z njo ter tudi zabraniti vsako tako občevanje med pripadniki uporne in pripadniki vsake tretje države, naj si ta že je član Lige ali ne. Ta splošni bojkot pomeni pravo pravcato izobčenje uporne države iz mednarodne

zajednice ter je brez vsakega dvoma strašno orožje, posebno če se pomisli, da so dandanes vse, tudi največje države, v svojih gospodarskih in drugih potrebnostih navezane druga na drugo, in da gre tukaj za to, da je taka država izobčena iz zveze z vsemi 47 državami, ki so članice Lige.

Ako bi pa hotela izobčena država nastopiti z oboroženo silo, potem je dolžnost vseh Liginih članic, da započno proti njej skupno vojno akcijo. V to svrhu prispeva vsaka s potrebno vojaško silo.

3. Kako odstranja Liga vzroke vojnih spopadov.

Iz načela, ki priznava ohranitev miru za skupni blagor narodov, sledi, da so tudi pojavi, ki vojske povzročajo, predmet občnega mednarodnega interesa. Vsled tega tudi glede takih pojavov država ne more imeti neomejene samoodločbe. Posebno pa to velja o takih pojavih političnega in gospodarskega življenja narodov, ki so po zgodovinskem izkustvu redno povzročali vojne spopade.

K takim pojavom je v prvi vrsti prištevati: tlačenje tujerodcev, militarizem in ž njim spojeno brezmejno oboroževanje, tajne pogodbe, ali pogodbe, ki času niso več primerne, ter nedopustna mednarodno-gospodarska politika.

a) Tlačenje tujerodcev. Zaščita narodnostnih in verskih manjšin.

Tlačenje tujih narodov je bil povod pretežni večini vseh vojsk, revolucij, kriz in nemirov, ki jih kaže evropska zgodovina od leta 1815 sem. (Belgija—Nizozemska, Poljski upori, Italija—Avstrija 1849 in 1866, Mažarska—Avstrija 1848, vsi upori in vojske balkanskih narodov proti Turčiji, švedsko-norveški konflikt itd.)

Wilson ima neminljivo zaslugo, da se je kot prvi aktivni državnik uprl naziranju, da sme država s tujerodci postopati, kakor se ji poljubi. Uvedel je v praktično politiko načelo, da imajo tudi politično zaslužni narodi pravico samoodločbe. Pod vplivom Wilsonovih načel so mirovne pogodbe osvobodile celo vrsto narodov, ki so bili podjarmljeni tujim gospodarjem. Ustanovile so se deloma nove države (Poljska, Češka), deloma so se narodi združili z obstoječimi sorodnimi državami (slučaj Jugoslavije in Rumunije). Onim tujerodnim kakor tudi verskim manjšinam pa, ki se iz kateregakoli vzroka ne dajo izločiti iz države, so se zajamčile gotove pravice. Varovanje teh pravic pa se je proglasilo za občni mednarodni interes ter postavilo pod zaščito Lige narodov.

V smislu ameriških idej, ki so pri tej ureditvi znatno vplivale, je taka zaščita manjšin potrebna, da se preprečijo neredi, ki bi mogli kaliti mir. Posebno narodom, ki so se osvobodili,

je potrebno „zabraniti, da ne ponavljajo tlačenja, od katerega so se ravnokar osvobodili“. Treba je, da se „narodnostna ideja spoprijazni s pravo demokracijo“.

Manjšinam se je zavarovala politična in pravna enakost s pripadniki narodne večine.

Vsem prebivalcem „brez razlike rojstva, narodnosti, jezika, plemena ali vere“ je zajamčena pravica do „polne in cele zaščite njihovega življenja in njihove osebne svobode ter do svobodnega javnega in privatnega izvrševanja veropovedanja.“ Te pravice ima torej tujerodec ali tujeverec, četudi ni državljan.

Tujerodcem in tujevercem, ki so državljanji, so pa zajamčene še posebne pravice glede uporabljanja jezika, poduka jezika v javnih in privatnih šolah, glede ustanavljanja lastnih šol in drugih vzgojevalnih in kulturnih zavodov. Tujerodec, ki je državljan, ima pravico, da uporablja „v privatnih in trgovskih odnošajih, v v verskih stvareh, v tisku in na javnih shodih“ katerikoli, pred sodišči pa svoj jezik. Tujerodci-državljanji imajo pod istimi pogoji, kakor drugi državljanji, pravico ustanavljati na lastne stroške šole, ter druge vzgojevalne, človekoljubne, verske in socialne zavode in v njih svobodno uporabljati svoj jezik. V mestih in krajih, kjer prebivajo tujerodci „v precejšnji količini“, pa mora država skrbeti za primerne možnosti, da dobiva tujerodna deca ljudskošolski poduk v svojem jeziku.

Za Jugoslavijo veljajo še posebne določbe, ki varujejo mohamedancem njihovo družinsko in dedno pravo, njihovo cerkveno organizacijo, ter njihov verski zaklad (vakuf). Slične posebne določbe obstojajo za Poljsko in Rumunijo v prilogi Židov.

Vse označene pravice tujerodcev in tujevercev so postavljene pod varstvo Lige narodov. To varstvo obstoji v tem, da svet Lige odredi, da se ukine vsako postopanje, ki bi kršilo zajamčene pravice. To pa sme svet le tedaj storiti, če kak član sveta njegovo intervencijo zahteva. Prizadete stranke se sicer morejo same s pritožbami obračati na Ligo narodov in tajništvo pošilja vse došle pritožbe vsem članom Lige narodov na znanje. Toda v pretres vzeti more pritožbe svet le tedaj, če kak član sveta stavi primeren predlog.

Obrazložena zaščita manjšinjskih pravic pa ne velja za vse države, ki so članice Lige, ampak le za tiste, ki so se na podlagi mirovnih pogodb ali na novo ustvarile ali pa izdatno povečale oziroma bistveno spremenile Sovražnim državam Avstriji, Mažarski, Bulgariji (in Turčiji) so se označene obveznosti v mirovnih pogodbah kratkoma naložile; za Poljsko, Češko, Rumunijo, Jugo-

slavijo in Grško je pa bil sprejem zaščite manjšin pogoj, da so smele podpisati pogodbo, ki jim priznavajo dodeljeno ozemlje. Stare velike države (Amerika, Anglija, Francija) pa sličnih obveznosti niso hotele sprejeti, češ da nimajo manjšin, ki bi bile kedaj dajale povode svetovnim konfliktom (spopadom), kakor se je to godilo v centralni in vzhodni Evropi. Kar se pa Italije tiče, kateri se je priznalo pol milijona našega in precejšnje število nemškega rodu, so se imenovane velike sile postavile na stališče, da bo ona kot kulturna država že sama in brez mednarodne kontrole zasigurala manjšinam zaščito, ki jim gre v smislu določb, ki so se uveljavile za srednjo in vzhodno Evropo!

b) Omejitev oboroževanja.

Drug pojav mednarodnega življenja, ki je bil vzrok vojnih spopadov, je militarizem in z njim spojeno brezmejno oboroževanje.

Splošno razoroženje ali vsaj splošna omejitev oboroženja je eno najtežavnejših vprašanj.

Težave obstojajo prvič v tem, da ni splošnega merila za primerjanje učinkovitosti raznih bojnih sredstev in da ni enotne podlage, na kateri bi se dalo določiti vsakemu narodu potrebne količine oborožbe.

Ali ima en zrakoplov isto vrednost kakor en tank, sto pušk isto vrednost kakor en top, 1000 vojakov enega naroda isto kakor 1000 vojakov drugega?

Dalje: ali naj se razmerje oborožbe narodov določa po številu prebivalstva, ali po možnosti, ki jo lega in kakovost ozemlja nudi napadu, ali po važnosti in obsežnosti gospodarskih in drugih interesov, ki jih je braniti, ali po kulturni višini naroda itd.?

Druga težava pa je ta, da je težko vršiti kontrolo, da se določena meja oborožbe ne prekorači. Ako naj bo kontrola uspešna, bi pomenjala stalno vmešavanje v skoraj vse notranje življenje države. Kontrolirati bi se morale vojašnice, vojne šole, vojne tovarne, arzenali, depoji, ladjedelnice, zrakoplovne štabije, popis konj, vozil itd.; da, celo gospodarsko proizvodnjanje, ki vse lahko služi vojnim namenom in ki se, kakor je pokazala zadnja vojska, tako lahko spremeni v vojne pripomočke, bi trebalo podvreči kontroli. Skratka: od vsega, o čemer ima vsaka država pravico sama odločevati, ne bi ostalo nič nedotaknjenega, če bi se morala podvreči taki stalni kontroli.

Kljub vsem tem težavam je pa vesoljni svet mnenja, da je omejitev oboroženja absoluten pogoj za ohranitev miru in da državi ne more biti dano na prosto, da se oborožuje nad ono mero, ki je neobhodno potrebna za vzdržanje lastne varnosti. V tem je veliki napredek v primeri z dosedanjim stanjem. Zakaj s

tem se odreka državi neomejena svoboda glede oboroževanja in opravičuje se vsaka druga država, da opozori Ligo narodov, naj presodi, če je oborožba taka, da ne gre preko načelno dopustne meje.

Liga narodov pa ima tudi nalogo, da pripravlja za države, ki se še niso v smislu mirovnih pogodb razorožile (Nemčija, Avstrija, Mažarska, Bulgarija), načrte za omejitev oboroženja. Pri tem ima upoštevati „geografični položaj in posebne okoliščine, v katerih se posamezna država nahaja“. Tukaj bo treba Ligi oziroma njenemu svetu določiti količino vojaštva, način rekrutacije, količino vojne opreme itd. in pri tem premagati vse one težkoče, o katerih se je zgoraj govorilo. Toda tudi v tej zadevi more Liga vplivati le potom priporočanja ter skupnega razmotrivanja, pretresovanja itd., nima pa ukazne oblasti. Da bi pa javnost tudi že, preden se je še izvršila splošna omejitev oborožbe, poznala oborožno stanje držav, so člani Lige dolžni, da si „na najiskrenejši in najpopolnejši način“ priobčujejo vse podatke o stanju svojega oboroženja, o svojih vojaških, pomorskih in zračnih napravah ter o industrijah, ki se morejo porabiti za vojne namene. V tem priobčevanju oborožnega stanja se izraža zaenkrat kontrola nad oborožbo držav. Druge kontrole mirovna konferenca zaradi velikih ž njó spojenih težkoč za sedaj ni hotela uvesti. Tudi bi ne bila v soglasju s predpostavljenim medsebojnim zaupanjem, ki na njem sloni Liga narodov in bi v resnici ne bila velike praktične vrednosti. Priprave na vojsko v velikem se ne dajo prikriti; prave tajnosti, kakor so iznajdbe novih plinov, razstrelilnih snovi itd., pa nobeno nadzorstvo ne more razkriti.

c) Javnost mednarodnih odnošajev.

Po besedilu pakta o Ligi narodov je bistven pogoj miru ta, „da se narodom prikazujejo v pravi luči mednarodni odnošaji, zasnovani na pravici in časti“.

Ako so mednarodni odnošaji zasnovani „na pravici in časti“, jih ni treba skrivati v temo in tajnost. Le hudobni in krivični naklepi ne morejo prenašati svetlobe belega dne. In le v tajnosti so se kovale v mednarodni politiki zločinske nakane, ki so tolikokrat pahnille narode v usodopolne katastrofe.

Naloga Lige torej bo, prikazovati politične in pravne razmere med državami v pravi luči.

Omenil sem že določbe, ki naj zagotove javnost postopanja ter sploh vsega delovanja organov Lige narodov, javnost oborožbe itd. Posebno je poudariti one določbe, ki odpravljajo tajne pogodbe in s tem „tajno diplomacijo“. Po

novi ureditvi se mora vsaka pogodba, ki jo kak član Lige v bodoče sklene, naznaniti tajništvu Lige, da jo registrira (vpiše) in čim preje mogoče objavi. Nobena pogodba ni obvezna, dokler ni vpisana.

Kakor po pravici naglaša glavni tajnik Lige narodov v svoji spomenici glede načina vpisovanja pogodb (28. maja 1921), je bila objava od nekdanj „vir moralne moči zakonov v državi“. Istotako naj objava mednarodnih pogodb ojačuje obveze, ki veljajo v razmerju med državami. „Objava bo spodbujala kontrolo občinstva, vzbujala javno zanimanje ter odpravljala povode nezaupljivosti in sporov.“

c) Revizija nevzdržljivih mednarodnih pogodb in položajev.

Vzdrževanje pogodb, ki so se že zdavnaj preživele, ki se pa niso dale sporazumno odpraviti, ker se je ta ali ona stranka z njimi okoriščala, je bilo neštetokrat vzrok resnim mednarodnim sporom.

Vsled tega sme skupščina v danem slučaju pozvati člane Lige, da pogodbe, „ki so postale neporabne,“ na novo presodijo in premotrijo. Isto velja za mednarodne položaje (situacije), ki bi mogli ogrozati mir med narodi, ako se vzdržujejo. Praktično vrednost bo dobila ta določba za one teritorialne in druge odredbe mirovnih pogodb, ki se bodo prej ali slej izkazale kot nevzdržljive.

d) Odprava umetnih ovir mednarodne gospodarske izmenjave.

Brezdvomno je imelo mnogo vojsk svoj izvor v vprašanjih vere, narodnega čuta, narodne časti itd. Ali istotako brezdvomno je, da so bili gospodarski odnošaji v večji meri udeleženi pri mednarodnih sporih in oboroženih spopadih. Poleg nedopustne grabežljivosti močnejšega po blagu slabjšega so dajale pri tem povod mednarodnim sporom pred vsem umetne ovire, s katerimi so se iz političnih vzrokov za branjevala naravna pota mednarodne gospodarske izmenjave.

Gospodarska politika se je rabila kot sredstvo v političnem boju in mnogokrat je bila gospodarska politika prava vojska, le z drugimi sredstvi. Prednost, ki se je dajala tej ali oni državi v obliki carinskih tarifov, železniških tarifov, veterinarskih ugodnosti, v obliki pravice do plovbe, tranzita (prevoza) itd., je služila namenom političnega in vojnega zavezništva. Vzbujala je jezo in nezadovoljnost vseh drugih narodov, ki so bili izključeni od upravičenega gospodarskega tekmovanja, ali ker so se jim odvzele naravne prilike za dobavo njihovih po-

trebščin. Na najbolj premeten način je ta sistem carinskih, prometnih in trgovskih prednosti in razlikovanj razvit v Avstro-Ogrski, kjer je bil pred vsem naperjen na gospodarsko zasuznjenje balkanskih držav, zlasti Srbije.

Vse te umetne ovire mednarodnega prometa in trgovanja ogrožajo mir in dober sporazum med narodi. Naravno je, da si skuša država osvojiti ozemlje ali vodovje, čez katero ji prehod ali prevoz, ki je zanjo življensjske važnosti, ni brezpogojno zagotovljen. Istotako naravno je, da mora politika, ki na veliko škodo prizadetih držav naravno smer gospodarske izmenjave umetno spreminja, vzbujati nezadovoljstvo, nasprotstvo in željo po osvajanju pri oškodovanih državah.

Da se take možnosti preprečijo, je treba samovoljnost držav pri odločevanju o prometnih in trgovskih prilikah za mednarodno gospodarsko izmenjavo in tekmovanje omejiti ter te prilike postaviti pod mednarodno zaščito. Namesto načelne svobode izključevanja in razlikovanja je treba uvesti v mednarodno politiko načelo, da država drugi državi trgovanja ter uporabe prometnih sredstev za uvoz, prevoz in izvoz ne sme zabraniti in da morajo biti pogoji za trgovanje in za uporablanje prometnih sredstev za vse države enaki.

Liga narodov ima nalogo, da ta načela potom sklepanja potrebnih pogodb uvede v praktično življenje mednarodnega gospodarstva. Deloma so se pa ta načela že v mirovnih pogodbah uveljavila.

e) Delovanje na polju mednarodnega človekoljubja in drugih splošnih interesov narodov.

Poleg nalog, ki imajo za neposreden namen, ohraniti mir med narodi, ima Liga še mnogo drugih. Vse te naloge streme za tem, da se v trajnem sodelovanju pospešuje čut skupnosti, prijateljstva in dobrega sporazuma med narodi, da se razvija ideja splošnega človekoljubja in medsebojnega vzajemnega podpiranja.

Liga narodov naj skrbi za omejevanje bolezni, ki ogrožajo človeštvo, da se zatre trgovanje z opijem in drugimi škodljivimi opoji, da se zasigurajo v raznih državah delavstvu primerni pogoji dela, posebno še ženskam in otrokom. Ligi je poverjena naloga, da pazi na to, da se v kolonijah primerno ravna z domačini, da se jim ne prodaja orožje, s katerim bi se medsebojno uničevali, da se med njimi ne razpečava alkohol, da se ne silijo k delu, ki je zanje pogubonosno. Sploh je Liga narodov poklicana, da se pobriga za vze, kar bi bilo v korist vsega človeštva.

(dec. 42.)